

OBRAZOVANJE PAVLINA U HRVATSKOJ

Kristijan Herceg

Uvod

Nekoć poznati i istaknuti pavlinski red nastao je u golemom sudaru Zapada i Istoka, zapravo u samoobrani Zapada od azijsko-tatarskih nasrtaja, kad se našlo nekoliko ljudi koji su potaknuti spoznajom o posvemašnjoj besmislenosti vanjske borbe odabrali pustinjački život u gorama oko Pečuha tamo u Maček gorju.¹

Pavlini su katolički crkveni red koji je u početku pustinjački, a zatim samostanski. Tijekom svoje povijesti usklađivao je svoju djelatnost s potrebama društva. Pavlini su kroz nekoliko stoljeća djelovanja bili tješitelji hrvatskog naroda, savjetnici hrvatskih velikaša, podupiratelji hrvatske književnosti, odgojitelji i učitelji mladih, promicatelji umjetnosti, stvaratelji kulture.²

Klonili su se velikih gradova i najradije su odabirali samoću kao benediktinci. Nosili su bijelu haljinu kao dominikanci. Širili su posebnim načinom slavu Blažene Djevice Marije kao franjevci. Bavili su se naukama i odgojem školske omladine kao isusovci.³

Osnovne djelatnosti pavlina utvrđene su još u Konstitucijama: kontemplacija u samoći i ljubav prema liturgijskoj molitvi, siromašan i radišan život, apostolska gorljivost prema potrebama Crkve. Posebno štiju Blaženu Djevicu Mariju te su mnoge njihove crkve Marijina svetišta. Uz molitveni život, koji je glavna djelatnost, pavlini su uvijek imali i neku drugu aktivnost, već prema potrebama Crkve i naroda. Prije ukinuća reda to su bili školstvo, gospodarstvo, kultura, obrana domovine te u jednom dijelu i politika. Današnje njihove aktivnosti su župni pastoral, vjeronauk, istraživanje i predstavljanje pavlinske stare i bogate duhovne baštine.⁴

1. Osnutak pavlina

Pavlini su pustinjački red koji kao svoga osnivača časte i slijede primjer svetoga Pavla, prvog pustinjaka. Za sam osnutak reda zaslužan je ostrogonski kanonik Euzebije (†1270.) koji se odrekao svog položaja i pridružio se pustinjaci-ma u pobrđu Plišu. On sebi uzima cilj ustrojiti zajedništvo skupljenih pustinjaka prema pravilima svetog Augustina. Godine 1262. s nekoliko svoje braće otišao je u Rim papi Urbanu IV. sa željom da mu odobri red. No, posjet je bio neuspješan jer je crkveno poglavarstvo našlo razloge koji nisu pridonosili jednostavnom pravnom ustanovljenju reda. Potvrda pavlinskog reda donesena je 16. listopada 1318. godine bulom *Per sancte contemplationis studium* pape Ivana XXII. Potvrde su zatim obnavljali svojim bula-ma i pape Klement VI. i Urban V.⁵

Pavlinski red prvenstveno je slavenski, iako je u njima bilo i Mađara i Nijemaca. No, disciplina reda, rad za opće dobro, zastirala je u skromnim redovnicima nacionalne isključivosti.

Pavlini su prvenstveno bili kontemplativni red, ali postepeno su ulazili u pastoralno djelovanje jer su se društvene, gospodarske i političke prilike mijenjale. Stoga su se morale napisati i nove Ustanove, kojima je bio ustrojen samostanski život zajednice, dnevni red, ponašanje, izobrazba i službe u Crkvi. Nove Ustanove, temeljni zakon reda, odobrio je papa Urban VII. 1644. godine.

2. Povijest pavlina u Hrvatskoj i njihova djelatnost

Pavlini su se u hrvatske krajeve proširili još u vrijeme Euzebija, osnivatelja reda. Došavši u Hrvatsku, osnivali su brojne samostane: u

Dubici (1244.), u Remetama (1247.), u Gariću (1291.), u Donjoj Bukovici (1301.), na Petrovoj gori (1303.), u Strezi, prozvanoj kasnije Pavlinkloštom (1374.), u Svetoj Heleni pokraj Čakovca (1374.), u Lepoglavi (1400.), u Kamenskom (1404.), u Dobroj Kući (1412.), u Sveticama (1627.), u Križevcima (1665.) i tako dalje. Širili su se i po Hrvatskom primorju odakle su došli na Krk i na istarsko kopno.⁶

Drugi izvori navode kako su pavlini najprije došli 1240. godine u Remete, a prvi Hrvat pavlin bio je brat Iskvirin. Zatim su se proširili u Dubicu i Garić, a onda i po cijeloj Hrvatskoj.⁷

Njihovo djelovanje u hrvatskoj kulturi bio je stoljećima prepoznatljivo. Red je ponajprije obnovio iskustva europskog agara. Budući da su bili zajednica koja je živjela od onoga što je sama proizvela, samostan je bio organiziran kao uzorna ekonomija, što je bilo poticajno i za ostalo stanovništvo. Zahvaljujući njima u hrvatskim je selima bila razvijena poljoprivreda, voćarstvo i vinogradarstvo.

Mladiće su u svojim školama učili čitati, a one nadarenije nastojali su zadržati u svom redu šaljući ih na studij u samostane gdje su bile visoke škole pa i na neteološka učilišta u Rimu, Trnavi, Bologni i Beču.

Prvi su redovnici prvenstveno bili zanatlije, a prve zajednice prilično male. Kasnije kad se javila potreba za većim brojem svećenika, osobito zbog misa za pokojne, došlo je i do potrebe za njihovom boljom izobrazbom te je bilo potrebno drugačije organizirati rad zajednice. Tada su mladi redovnici počeli polaziti škole, učili su čitati i pisati te su temeljito teološki obrazovani.

Među pavlinima bilo je i brojnih umjetnika, osobito u razdoblju barokne umjetnosti. Među slikarima ističu se Ivan Krstitelj Ranger i Gabriel Taller, a među kiparima Pavao Riedl i Aleksije Königer.

Od samog dolaska u Hrvatsku pavlini su prisutni i u hrvatskoj književnosti. Među ispravama na hrvatskom jeziku, na glagoljici, najviše ih je, njih 60-ak, sačuvano upravo u pavlinskom kru-

gu, čime se ne pokazuje samo briga za posjede nego i za glagoljsko pismo. Njima pripadaju i brojni poznati misali i brevijari te drugi ugledni glagoljski kodeksi, a između ostalog kod njih se nalazi i hrvatski prijevod bule pape Grgura XI. u kojoj je sadržana Regula svetog Augustina, prema kojoj su pavlini organizirali samostanski život.

Među književnicima posebno se ističe nekoliko pavlina. Ivan Belostenec autor je velikog hrvatskog rječnika *Gazophylacium*. Taj je rječnik kao enciklopedijsko, trodijalektalno djelo hrvatskog jezika i kulture važan ne samo za jezičnu povijest u općem smislu nego i kao znakovito vrelo hrvatske pravne povijesti.⁸ Hilarion Gašparoti autor je prvog hrvatskog enciklopedijskog djela *Cvet sveteh*, enciklopedije svetaca. Među književnicima poznat je i Ivan Krištovec, Varaždinac. On je u Beču objelodanio prijevod knjige Tome Kempenca *Od nasledovanja Kristuševega*. Njegovo je djelo i *Žitek dveh verneh Kristuševih službenic Marte i Marije Magdalene*. Ova dva djela pisana su na hrvatskom kajkavskom jeziku. Također je objavio djelo o prijenosu tijela sv. Pavla Pustinjaka, te još nekoliko djela.⁹ Tituš Brezovački također je književnik, veliki komediograf, koji između ostalog piše na kajkavskom. Njegovo vjerojatno najpoznatije djelo jest *Matijaš grabancijaš dijak*, komedija.

Valja istaknuti i one pavline koji su u crkvenoj hijerarhiji postigli neki viši stupanj. Četvorica su zagrebačkih biskupa pavlina: Vuk Gjulay (†1550.), Šimun Bratulić (†1611.), Martin Borković (†1687.) i Emerik Esterhazy (†1708.). Prva trojica živjela su u doba kada Turci napadaju naš prostor. Oni su poticali čuvanje spaljene i opustošene zemlje te su bili protiv iseljavanja stanovništva. Trebali su se boriti i protiv protestantskog utjecaja. Ti su biskupi teškom mukom obranili granice svoje velike biskupije.¹⁰

Kako smo vidjeli, u 13., 14. i 15. stoljeću diljem Hrvatske osnovani su brojni samostani. Razlozi širenja, a možemo reći i popularnosti pavlina su: uzoran redovnički život, strogoća i nutarnja stega, domoljublje i – kasnije – viso-

ka naobrazba.¹¹ No, u 16. stoljeću nije bio podignut ni jedan pavlinski samostan na našem tlu, a većina ranije sagrađenih bilo je srušeno ili uništeno. Uzroci tome su Turci koji sve više ulaze u naše krajeve, a čemu su pomogle i svađe velikaša i loša unutarnja politika. U ovo doba javlja se i borba s protestantima. Zbog toga je stega u samostanima popustila. Redovnici su često boravili izvan samostana, istupali iz reda, a bilo je i onih koji su u samostan ušli iz krivih razloga te su kasnije pokrali samostan i crkvu. Početak 17. stoljeća početak je i pavlinske obnove, ali i općenito obnove Hrvatske. U obnovi Crkve pavlini su bili uključeni kao ispovjednici i dušobrižnici, primali su crkvene službe i uprave pojedinih biskupija i pokrajina. Radilo se i na stezi i kompletnoj obnovi pavlinskog reda.

Nakon obnove red je zadesio novi problem, nesnošljivost između hrvatskih i mađarskih redovnika, a jedino rješenje bilo je podjela na hrvatsku i mađarsku provinciju. Najvažniji za novo ustrojstvo jest Gašpar Malečić. Sveta Stolica je 4. svibnja 1699. godine potvrdila ovu podjelu, a središte nove pokrajine bila je Lepoglava.¹²

Car Josip II. dekretom je 7. veljače 1786. godine ukinuo pavlinski red. Glavni razlog bio je prosvjetiteljstvo koje nije imalo razumijevanja za samostansko–pustinjački život. Njegovo opravdanje je bilo opadanje redovničke stege. Car se običavao uplitati u crkvena pitanja pa zato ga i zovu sakristan. Ukinuće redova ne znači da je bio protucrkvni, štoviše, unaprijedio je crkveni život reorganizacijom župa, ali razlozi ukidanja bili su politički i gospodarski. Pavlini su svojim djelovanjem bili hrvatski te je to i jedan od razloga zbog kojeg su ukinuti

Ukinuće je bio veliki udarac i na crkvenom području, ali i na području politike, kulture, gospodarstva, prosvjete. Prije ukinuća pavlinski je red bio najsnažniji i najutjecajniji, a samostani su bili snažni centri vjere i kulture. Hrvatska je ukinućem reda bila opustošena u svakom pogledu.

Glavni razlog zašto se nisu obnovili nakon careve smrti jest nedostatak uvjeta za normalan redovnički život. Naime, sve im je bilo oduzeto.

Ukinuće su ipak uspjela preživjeti dva samostana u Poljskoj koji skoro da i nisu komunicirali zbog podjele Poljske. Tek nakon I. svjetskog rata mogli su ponovno slobodno djelovati i širiti se.

Pred II. svjetski rat u Hrvatskoj se razmišljalo o obnovi pavlinskog reda. To je pokušao pomoćni zagrebački biskup Josip Salač, ali ga je rat u tome prekinuo. Obnovu je pokušao i kardinal Alojzije Stepinac koji je 1943. godine iz Poljske doveo dvojicu redovnika u Mariju Bisticu, gdje su prema kardinalovoj zamisli pavlini s vremenom trebali preuzeti svetište. No, taj pokušaj nije uspio jer su nakon rata, pred najezdom komunista, mnogi morali napustiti domovinu pa su se tako i pavlini povukli.

S namjerom da se red obnovi, 70-ih godina kardinal Franjo Kuharić ponovno poziva pavline iz Poljske. Tako su 6. travnja 1972. godine iz Poljske došla četvorica pavlina. Prvo su se smjestili u Remetama gdje su učili jezik, a već iste godine preuzimaju svoj bivši samostan u Kamenskom kod Karlovca. Tu su bili do 5. listopada 1991. godine kad su opet morali napustiti samostan, te se tada smještaju kod franjevacu u Karlovcu. Odmah nakon Domovinskog rata krenulo se u obnovu samostana i 6. listopada 2007. godine obilježen je kao završetak obnove samostana i crkve.

Trojica pavlina na poziv porečko–pulske biskupa Antuna Bogetića 7. srpnja 1993. godine dolaze u svoj bivši samostan Sv. Petra u Šumi, kod Pazina, koji je nekad bio sjedište pavlinske provincije Istre i Vinodola.¹³

Početak 90-ih godina prošlog stoljeća počinje obnova samostana u Sveticama kod Ozlja. Prvi samostan tamo je sagrađen 1625. godine kada pavlini pred Turcima bježe iz Kamenskog. Pavlini se 1996. godine ponovno nastanjuju u tom samostanu.

Danas u Hrvatskoj djeluju tri samostana: u Kamenskom kod Karlovca, Sv. Petar u Šumi i u Sveticama kod Ozlja. Oni čine Quasi provinciju, dok je uprava poljsko nacionalno svetište Crne Gospe u Čenstohovi.

2.1. Pavlinske škole

Odredbe o izobrazbi klera Directorium Ordinis sancti Pauli primi eremite, koje je napisao pavlinski vrhovnik Krizostom Kozbalowicz, između ostalog donose:

- Svrha i cilj zavjetovane braće redovnika prema Ustanovama jest spasenje osobno i bližnjih, stoga je potrebno gorljivo se skrbiti o studiju bogoslovskih i pomoćnih im znanosti. (...)

- Studij se u pavlinskim učilištima treba isticati strogošću i znanstvenim postupkom i treba u slušača klerika brižno njegovati kritično poznavanje izvora, razumijevanje principa i naučiti se načinu pravilnog razmišljanja. (...) ¹⁴

Pavlini osnivaju srednje škole u Lepoglavi (1503. – 1526.; 1582. – 1637.), Križevcima (1670. – 1786.), Senju (1725. – 1786.). U 17. stoljeću osnovali su pavlini visoke škole u Lepoglavi i još nekim mjestima. Srednje škole bile su namijenjene i za redovnike i laike, dok su visoke škole namijenjene prvenstveno redovnicima.

Gimnazije su imale četiri niža razreda (parva, principia, grammatica i syntaxis) i dva viša razreda (poesis i rhetorica). Svaki razred vodio je jedan profesor, a nastavu je imao i prijepodne i poslijepodne. Novovjekovna humanistička gimnazija najviše je pažnje poklanjala poznavanju latinskog jezika, poznavanju rimskog klasičnog života i kulturnog stvaralaštva. Učio se i grčki jezik, antička povijest te biblijska povijest. Vjeronauk su učili po katekizmu Petra Kanizija. Učila se i geografija. U križevačkoj gimnaziji učio se i njemački jezik. Također, učio se i narodni jezik te je upravo za učenje hrvatskog jezika lepoglavski profesor Ivan Belostenec pripremio svoj rječnik. Narodni jezik služio je u nižim razredima kao nastavni jezik. Ratio studiorum kojim su se pavlini služili nalagao je i izvođenje predstava pa su i pavlinski učenici izveli mnoge predstave.

Zbog sve većih potreba svojih učenika za učenjem na visokim školama pavlini sami osnivaju visoke škole za filozofiju i teologiju. Pavlinske visoke škole dokida jozefinistička uprava - bogoslovsku školu 10. rujna 1783. godine, filozof-

sku školu 19. rujna 1783. godine.¹⁵ Program za visoke škole također sadrži isusovački Ratio studiorum.

Po tom programu nastava filozofije traje tri godine (u prvoj logika i matematika, u drugoj fizika, u trećoj metafizika s teodicejom i etikom), međutim, može i dvije godine, kako je bio običaj u Lepoglavi. Školsko gradivo filozofskih škola nazivaju tomistiko-peripatetiškom filozofijom. U tadašnju filozofiju spadale su i posebna i opća fizika. Opća je raspravljala općenito o tijelima, a posebna je razlagala o vodi, vatri, svijetlu, zraku, elektricitetu, zemlji, magnetizmu i pojavama u atmosferi.

Sustav bogoslovlja traje četiri godine, ali može i tri godine. I u teologiji se slijedio tomizam. Predavalo se dogmatsko i moralno bogoslovlje, a u Lepoglavi se predavalo i crkveno pravo, što Ratio Studiorum ne zahtjeva. Bogoslovne škole potkraj svog djelovanja napuštaju crkvene zakone o školstvu te 1774. godine prihvaćaju državni program, koji je tražio učenje predmeta: biblijske hermeneutike, pravila za tumačenje Biblije, uvode u biblijske knjige i patrologiju, dogmatiku, kanonsko pravo, pastoral; te predviđa i dopunske predmete: istočne jezike, biblijsku arheologiju i geografiju, povijest dogmi i Crkve, katehetiku, liturgiku i crkveno govorništvo.

U visokoškolsko obrazovanje spadaju i rasprave ili znanstvene diskusije. Svrha je vježbanje izricanja misli, znanstvenih izričaja i njihovih obrazloženja. Rasprava se trebala voditi u silogističkoj formi. Rasprave su bile tjedne, mjesečne te one na kraju školovanja, tzv. de universa. To je bio vrlo uspješan način populariziranja filozofije i teologije. Na raspravama su sudjelovali crkveni i građanski dužnosnici te profesori iz dotične škole i iz drugih škola.¹⁶

Na temelju Ustanova iz 1643. godine napravljena su pravila za profesore učilišta. Posebno se naglašava osobni redovnički život, punina znanja, moraju biti uzori svojim slušačima. Moraju prihvaćati novosti u razvitku znanosti, moraju dosljedno poučavati u skladu s učenjem

sv. Tome. Prije predavanja moraju se zajedno sa slušačima pomoliti. Trebaju poticati znatiželju, održavati rasprave i još mnogo toga morali su se držati.¹⁷

Pavlinске su škole pružale svojim učenicima sve ono što je tada tražila nastavna osnova Ratio Studiorum, te su škole dostigle europsku razinu. Ove su škole stvarale i osobitu kulturnu tradiciju. To su bila mjesta višedimenzionalnog kulturnog djelovanja koji je danas ugrađen u sveukupnu hrvatsku kulturnu baštinu.

2.1.1. Pavlini u Lepoglavi

Pavlini su u Lepoglavu došli 1400. godine. Samostan je osnovao knez Herman Celjski, tast kralja Sigismunda, baštinik mnogih posjeda izumrle obitelji Bebekove.¹⁸ Crkvu sa samostanom i utvrde sagradio je 1491. godine ban i princ Ivan Korvin. Potaknut lošom višom naobrazbom lepoglavski prior Marko osnovao je 1503. godine u Lepoglavi prvu javnu gimnaziju za obrazovanje svećenika i redovnika, a tu su školu već od 1582. godine mogli polaziti i mladići koji se nisu spremali za duhovni poziv pa su tako mnogi plemićki sinovi polazili lepoglavsku gimnaziju. To je zapravo bila gramatička škola gdje se predavao grammaticali, to jest početni stupanj klasičnih sedam slobodnih umijeća (septem artes liberalis). Program vjerojatno nije nudio više od poznavanja latinskog jezika što je bilo dovoljno za nastavak školovanja na sveučilištima i bogoslovskim školama, ili za rad u administraciji.¹⁹ Gimnazija se mogla sjajnije razvijati tim više što je imala ogromnu knjižnicu kojom se školska mladež mogla služiti i tako više posvetiti knjizi. Kasnije se na mjestu knjižnice nalazio strogi zatvor za mlade kažnjениke, tzv. željezne samice.

Prior Marko, osnivač, upravljao je sedam godina gimnazijom i zavodom. No, gimnazija je radila samo još petnaest godina nakon njegove smrti. Tada, nakon poraza na Mohačkom polju i njegovim posljedicama, kada su Turci harali Hrvatskom i kada je Hrvatska izgubila zapadnu Slavoniju, lepoglavska gimnazija morala se zatvoriti, što je bio snažan udarac hrvatskom

obrazovanju.²⁰ Zatvaranjem škole prijetila je opasnost i samoj katoličkoj Crkvi jer su siromašniji domaći plemići svoju djecu slali u njemačke i ugarske protestantske škole gdje su se školovali o trošku protestantskih staleža ili bogatih sljedbenika protestantizma, čime se ova vjera još više širila. Kako bi se to spriječilo te da se ponovno pokrene visoka naobrazba, opet su uskočili u pomoć pavlini u suradnji s plemićima koji su dolazili u lepoglavski samostan s željom da se ondje ponovno pokrene obrazovanje mladih.²¹

U želji da se viša naobrazba dade ne samo kleru nego i svjetovnoj mladeži, pomogao je Stjepan Trnavljanin, Hrvat, koji je bio generalni pavlinski vikar. On je zamolio papu Gregura XIII. da u Lepoglavu pošalje apostolskog vizitatora. Tako je 1581. godine u Lepoglavi održan glavni kapitul ka kojem je zaključeno da se Lepoglava postavlja sjedištem reda i nastave. Ovim je Lepoglava postala palaestra scientiarum u Hrvatskoj, ne samo za pavline nego i za domaću svjetovnu mladež. Već sljedeće, 1582. godine, Lepoglava je bila puna mladeži kojima su gimnazija i studija humaniora drugi put otvorile vrata. I ovdje se vjerojatno predavao srednjovjekovni gramatički program, sve dok isusovci 1591. godine nisu izdali Ratio Studiorum, koji onda vjerojatno i pavlini prihvaćaju.²² Gimnazijom su se postigli veoma veliki uspjesi zahvaljujući većem broju učitelja te tisku, koji je već slavio svoju stogodišnjicu postojanja, a koji je tiskao mnoga poznata djela kojima su se koristili učitelji.

Šimun Bratulić, Trnavljaninov nasljednik kao general reda, kako bi lepoglavskim školama pribavio što bolje učitelje, 1602. godine obratio se isusovačkom generalu moleći ga da u isusovačke samostane i škole primi, na pavlinski trošak, mlade i pametnije pavline, zbog boljeg obrazovanja. Molba je bila prihvaćena te je tako hrvatskih pavlina bilo na visokim školama u Rimu, Beču, Pragu i Olomucu.²³ No, isusovci i pavlini nisu se baš voljeli te su pavlinski poglavari morali i posebno tražiti zaštitu na isusovačkim kolegijima, a bilo je čak i otpuštanja pavlinskih đaka jer su, navodno, povrijedili svo-

je isusovačke poglavare. Ti problemi naveli su pavline da osnuju vlastite zavode i učilišta.²⁴

Budući da su 1607. godine isusovci u Zagrebu otvorili svoju gimnaziju, čija je nastava, zbog njihovog bogatstva, bila jeftinija, lepoglavski je vikar Martin Borković predložio da pavlini napuste svoju gimnaziju, što se 1644. godine i dogodilo, te je tako nestala prva hrvatska gimnazija. No, na tom lepoglavskom mjestu brzo je podignut novi, viši zavod, u kojem se ponajprije predavala filozofija, a potom i teologija. Naime, na kapitulu 1654. godine zaključeno je da se predavanje filozofije iz Novog mjesta, gdje je bilo zbog nedostatka mjesta u Lepoglavi zbog gimnazije, prenese u slobodnu Lepoglavu. Tako se 1656. godine počela predavati filozofija u Lepoglavi, i za budući kler i za laike. A kako bi u Lepoglavi bilo što više mjesta za toliku mladež željnu znanja, pavlini su novicijat premjestili u Remete.

Borković je od Svete Stolice i od cara Leopolda I. isposlovao da se ovaj pavlinski zavod digne na naslov akademije čime dobije povlasticu da može dijeliti tako zvane gradus academicos, odnosno, doktorate iz filozofije, a kasnije i iz teologije pa su tako promoviranim studentima pripala ista prava koja imaju i ostala sveučilišta. Time je pavlinska škola došla na visok glas te su mnogi želju upisati tu visoku školu, ne samo Hrvati nego i mnogi ugarski đaci. Stoga su 1677. godine u Lepoglavi osnovana dva odjela za filozofiju, jedan za Hrvate, drugi za Ugare, te je svaki odjel imao jednog profesora. Uz filozofski smjer uskoro je otvoren i smjer theologiae scholasticae ili disputatricis, na kojem su predavala dva profesora. Tako zajedno djeluju filozofska i bogoslovna škola u sastavu jedinstvenog prosvjetnog zavoda, tzv. generalnog učilišta koji je prema crkvenom pravu u nastavnoj osnovi u ugledu izjednačen sa sveučilištem. Sveučilišni stupanj priznao je papa Klement X. bulom od 3. travnja 1671. godine, i odlukom odobrio car Leopold I. 23. siječnja 1674. godine. No, zbog rata s Turcima već prve godine moralo se prestati s predavanjem teologije te su se 1687. godine, nakon tri godine borbi, predavanja ponovno nastavila.

Lepoglavski samostan lijep napredak može zahvaliti i Gašparu Malečiću koji je u Lepoglavi osnovao dotada najveću knjižnicu u Hrvatskoj.²⁵ Kako bi to knjižno bogatstvo bilo spremljeno na što boljem i ljepšem mjestu, generalni vikar Ivan Kristolovec počeo je 1710. godine graditi veliku knjižničnu zgradu, koje je bila veća od same crkve.²⁶

Budući da je lepoglavski samostan bio glavno sjelo pavlinskog reda i nastave, a uz to i palaestra scientiarum, od profesora se tražilo široko znanje, pouzdano tumačenje i učenje. Naslov profesora stjecao se na stroгом ispitu na kraju godine, a ispit se polagao u obliku rasprave. Vidljivi znak proglašanih doktora bio je zlatni prsten koji su primili na dan svoje promocije.²⁷

Studenti lepoglavskog učilišta i sveučilišta morali su održavati redovničke uredbe o dnevnom redu, samostanskoj stezi, odjeći, urednosti, posebno njegujući molitveni život. Prema rasporedu predavanja dan im je bio ispunjen. Ujutro i popodne slušali su po jedan sat predavanja, barem pola sata zajedno su raspravljali o nekoj temi, u knjižnici su mogli čitati literaturu, a u svojim sobama u tišini učiti.

U suradnji s Lepoglavskim, kao središtem, povremeno su djelovali školski odjeli i u drugim samostanima: u Čakovcu (filozofija 1732., 1772; bogoslovija 1779.), u Remetama (1739, 1762. – 1765.), u Olimlju (filozofija 1754., 1772; bogoslovija 1779).²⁸

2.1.2. Pavlini u Senju

Pavlini su 1646. godine došli u Senj i nastanili se u ispražnjenom dominikanskom samostanu. Senjski biskup Alagić u pismu kojim pavlinima predaje samostan piše kako ga je uzeo od dominikanaca jer, tome nekad slavnom samostanu, prijeti propast s nemara i zla života njegovih gospodara Dominikovca,²⁹ te dodaje kako ga daje pavlinima jer su oni čestita života, a uz to su i obrazovani.

Pavlini su bili velika nada za Senj gdje nije bilo ni gimnazije ni bogoslovije, a svećenstvo je bilo neobrazovano. Sada su pavlini podučavali senj-

ski kler.³⁰ Senjsku gimnaziju pavlini su otvorili 1725. godine uz posebno zauzimanje senjskog biskupa Nikole Pohmajevića (1718. – 1730.). U senjskoj gimnaziji, kao i u drugim pavlinskim, uz sjemeništarece školovala se i svjetovna mladež.³¹ Pavlini su vođenje gimnazije morali napustiti 1786. godine, kad je red ukinut.

2.1.3. Pavlini u Križevcima

Ivan Zakmardi, hrvatski protonotar, dao je pavlinima svoju rodnu kuću s velikim imanjem u Križevcima, što je kasnije povećao kupnjom još jednog posjeda, s željom da pavlini u Križevcima osnuju pučku školu. Zakmardi je dobio i dozvolu od općine za gradnju crkve i samostana te su se 20. travnja 1667. godine pavlini preselili i preuzeli svoj samostan u Križevcima.

Križevačku pavlinsku gimnaziju potvrdio je 1675. godine kralj Leopold I. Bila je od velike važnosti za taj dio Hrvatske, a u nju su išla i pravoslavna djeca iz tadašnje Vojne krajine. Gimnazija je imala samo četiri razreda, a iz nje su učenici išli na više nauke u zagrebačku gimnaziju.³² Napuštaju je ukinućem reda.

2.1.4. Pavlini u Varaždinu i Požezi

U Varaždinu je 1776. godine osnovan pavlinski samostan pa su pavlini te godine preuzeli isusovačku gimnaziju nakon ukinuća njihova reda. Isti slučaj, iste godine, bio je i u Požezi.³³ I ove su gimnazije morali napustiti ukinućem reda, tako da su u njima djelovali samo deset godina.

Zaključak

Ukinuvši pavlinske samostane, car Josip II., između ostalog, učinio je to da udari na one koji su dizali narodnu hrvatsku svijest, na one koji su bili prepreka germanizaciji kultivirajući hrvatski jezik. Nakon ukidanja isusovačkog reda, ukidanje pavlinskog reda još je jedan snažan udarac hrvatskoj kulturi i prosvjeti. No, ništa nije moglo spriječiti hrvatski narod da ostane svoj na svome, sa svojim jezikom, svojom kulturom, sa svojim zakonima, sa svojim običajima. Sjeme koje su stoljećima sijali pavlini, zajedno s drugim crkvenim

redovima i svjetovnim svećenstvom, nije se dalo iščupati iz svijesti hrvatskog naroda.³⁴ Pavlini su uzgajali vrednote u kršćanskom životnom nazoru, u hrvatskom jeziku, u književnosti, u običajima, zajedništvu i još u mnogo čemu. Pavlinski red ima istaknuto mjesto u stvaranju kulturnog identiteta hrvatskog naroda.³⁵

Povrh svega toga resilo je naše biele fratre žarko rodoljubje, koje su oni višeputa ponosno izitali, i koje se najsjajnije pokazalo ono zadnje desetine XVII. vieka, kad su se borili i izvoštali, da se hrvatska pavlinska provincija poda sve odcepila od ugarske, i tom sgodjom spasili za Hrvatsku njezino Medjumurje.³⁶

Konačno, svaki je hrvatski pavlin zaslužio pozornost jer je svoje umne sposobnosti i darovitosti unio, utkao u uljudbu svoga naroda, prinosiso je svoj obol zajedničkom boljitku redovničkom, crkvenom i narodnom. Poneki je pavlinski prinos skroman, ali je golem i značajan u promatranju prilika i neprilika tijekom pet stoljeća Reda i Naroda.³⁷

Literatura

1. Antun CUVAJ, Građa za povijest školstva I, Zagreb, 1910.
2. Petar GRGEC, Sveta Hrvatska, Slavenska Požeza, 1938.
3. Ivan TKALČIĆ, O stanju više nastave u Hrvatskoj prije, a osobito za Pavlinah, Zagreb, 1888,
4. Kultura pavlina, Muzej za umjetnost i obrt, monografija, Zagreb, 1989.
5. Lepoglavski zbornik 1994., Radovi sa znanstvenog skupa Šest stoljeća kulture i umjetnosti u Lepoglavi, Zagreb, 1995.
6. Ante SEKULIĆ, Srednja i visoka učilišta hrvatskih pavlina u: Prilozi za istraživanja hrvatske filozofske baštine, br. 22 (1996.) ½ (43/44), Zagreb, 1996.
7. Ante SEKULIĆ, Sustav visokoškolskog odgoja hrvatskih pavlina u: Prilozi za istraživanja hrvatske filozofske baštine, br. 23 (1997.) ½ (45/46), Zagreb, 1997.